

IDENTITATEA SPIRITUALĂ ȘI ROLUL EI ÎN CONTEXTUL ACTUAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Prot. Pavel BORȘEVSKI,

doctor în teologie,

parohul Bisericii „Sf. Dumitru”, Chișinău

O particularitate definitorie a Republicii Moldova este omogenitatea confesională. 92% din populația R.M. se identifică spiritual cu ortodoxia, ceea ce constituie un factor stabilizator care cimentează societatea. În pofida faptului că suntem de etnii diferite, vorbim limbi diferite, avem

culturi diferite, religia ortodoxă și apartenența la aceeași Biserică ne unește.

Identitatea spirituală este ceva intrinsec, natural pentru ființa umană. A fi conștient înseamnă a te cunoaște, a te înțelege pe tine însuși (gândurile, emoțiile, comportamentul, credința, valorile), a fi sănătos (fizic, mintal, emoțional, spiritual), a comunica tolerant cu cei din jur. Oare există cineva care să nu-și dorească, în mod real, cu adevărat aceste lucruri? Este imposibil. Poate doar să creadă că n-are nevoie de ele pentru a fi cu adevărat fericit, dar aceasta înseamnă să nu fie conștient de adevăratele lui interese, pe termen lung, care, indiferent de ceea ce crede acum, sunt cele mai înalte forme de relație, de dublu câștig. Atât între entitățile sociale, etnice sau economice, cât și între entitățile fizice.

Ceea ce menține vie identitatea spirituală a oamenilor este religia, căci politicul și ideologicul

sunt mai mult canalizate către concretul pecuniar, decât spre menținerea identității naționale.

Din punct de vedere religios, Republica Moldova se prezintă ca o Europă în miniatură, prin conviețuirea alături de Biserica Ortodoxă majoritară și de Biserica Romano-Catolică și de alte Biserici și confesiuni creștine și credințe religioase.

La cele de mai sus putem adăuga următoarele:

1. Populația Republicii Moldova, ca și cea a Europei, este numeric majoritar creștină, Europa având rădăcini creștine și o pronunțată identitate creștină.

2. Ideea unei Europe unite a aparținut unor politicieni de orientare creștin-democrată, precum: Adenauer, Monet, De Gasperi și Spaak, care preconizau crearea unei comunități economice, vizând, prin aceasta, realizarea unei comunități culturale și politice întemeiate, în primul rând, pe creștinism și apoi pe cultura greacă și cea latină.

3. Morala creștină, bazată pe tradiția Profeților și a Evangheliei, precum și opera filantropică a Bisericilor, au inspirat societății civile idealurile de respect pentru demnitatea umană, egalitatea oamenilor în fața lui Dumnezeu, lupta pentru libertate a popoarelor și persoanelor, lupta pentru dreptate socială, protecția socială a săracilor, bătrânilor, copiilor, bolnavilor, străinilor. Există astăzi în Republica Moldova mulți creștini, care deși nu mai practică religia lor proprie sau au părăsit Biserica, totuși mai păstrează într-o formă laicizată idealurile umaniste inspirate din tradiția iudeo-creștină.

4. Secole la rând cultura europeană în diversitatea ei, de la literatură, artă, muzică până la nume de localități și străzi, a fost inspirată, în mare parte, de Biblie și de spiritualitatea creștină, de sărbătorile creștine, de sfinții Bisericii, de cler și laici creștini, de mari misionari ca Sf. Augustin pentru Anglia, Sf. Bonifaciu pentru Germania, Sf. Chiril și Metodie pentru popoarele slave, de reformatori ca Luther și Calvin, de muzicieni creștini ca Beethoven, de artiști ca Michelangelo s.a.

5. Având o viață religioasă intensă, Republica Moldova este pregătită să contribuie la îmbogățirea patrimoniului spiritual și cultural european, reafirmând respectul pentru viață, demnitatea persoanei umane, dreptul la proprietate, valoarea familiei și a solidarității umane, acordând o atenție deosebită garantării libertății de gândire, conștiință, credință și religie. Procesul de unificare europeană, care vizează, în mare măsură, o unificare economică, poate fi deplin doar în condițiile în care se realizează și o îmbogățire spirituală europeană. Păstrându-și identitatea spirituală proprie, modelată în decursul istoriei, alături de celelalte țări europene, contribuția Republicii Moldova va spori valoarea tezaurului spiritual și cultural european.

6. Religia aparține culturii, ca și muzica, literatura și pictura, vrea să spună Europa de azi. Or, în Republica Moldova, motivarea religioasă este încă vie, nu fondată pe o instrucție religioasă sistemică, ci pe o încredere mistică în cele mai simple adevăruri ale Evangheliei: văzutul este manifestarea nevăzutului, Dumnezeu cercetează lumea, mai ales pe săraci, cărora le dă „pâinea cea spre ființă”, Dumnezeu lucrează în istorie, spre binele oamenilor, ceea ce ei nu pot să facă. Desigur, această sensibilitate religioasă trebuie să devină un „fapt de societate”, să inspire proiecte istorice, dar ea există acolo ca un creștinism reziduu latent care ar împiedica Europa să devină un pustiu fără credință.

Specificul Ortodoxiei din țara noastră este acela de a fi de cultură latină și, în același timp, de credință ortodoxă, ceea ce constituie o legătură specială a acestei tradiții cu Europa. Din punctul nostru de vedere, Europa are nevoie nu numai de factori economici și politici, ci și de tradiția ei creștină, inclusiv tradiția creștină ortodoxă. Republica Moldova aduce în Europa istoria ei plină de suferințe, de jertfe și de martiri pentru credință. Biserica Ortodoxă poate oferi Europei trăirea vie a credinței ortodoxe în comuniune. Nici o instituție europeană sau mondială nu se poate substitui Bisericii, a căror lucrare este de permanentă îmbunătățire a omului, de desăvârșire și chiar de îndumnezeire a lui. Acestea sunt obiectivele fără de care nici Republica Moldova, nici Europa nu poate avea un viitor durabil fără credință, fără afirmarea și manifestarea deplină a credinței creștine. Bisericele sunt chemate să contribuie la edificarea noii Europe, lucrare pe care nu o pot desfășura cu succes decât numai împreună.

Ideea că originea și istoria Bisericii constituie suportul identității etnice, și viceversa, are o mare importanță pentru identitatea spirituală a moldovenilor (ne referim la cetățenii R.M. și nu doar la o etnie concretă). Cu alte cuvinte, pentru Republica Moldova genealogia istorică este tot atât de importantă ca și genealogia spirituală. Intrarea în Europa comună și unită nu înseamnă pierderea în anonimat. Ea respectă identitatea etnică și culturală a națiunilor, structura constituțională a țărilor, mentalitățile și credințele cetățenilor. Altfel, s-ar ajunge la globalizarea continentului. La rândul ei, înrădăcinarea locală nu înseamnă pierderea simțului universal.

Pentru o mai bună înțelegere, amintim punctul de vedere al profesorului Ioannis Mantzaridis, care subliniază că alături de tendința globalizantă în care este angrenată lumea contemporană și provocată de această tendință, se fac simțite efectele mișcării de autolimitare promovate de naționalismele militante,

ambele orientări căpătând adesea dimensiuni amenințătoare. Autorul remarcă o situație paradoxală: apoteoză globalizării a coincid cu disoluția comunismului. Trecând prin comunism, popoarele respective se întorc la fondul lor etnic, în timp ce statele care nu au avut experiența comunismului promovează globalizarea. Ambele mișcări arată că nu există sinceritate pentru adevărata universalitate nici de o parte, nici de cealaltă. Totuși Mantzaridis optează pentru o atitudine critică la adresa globalizării care „duce la transformarea popoarelor în mase de indivizi, la nivelarea culturilor, la amestecul religiilor, la omogenizarea înfățișării și a comportamentului oamenilor, la americanizarea modului de viață”. Autorul opune globalizării universalitatea creștină, ce are ca premisă abandonarea egoismului. Ea se construiește în interiorul lumii, „în lăuntrul omului și al istoriei, prin strădanie și jertfă de sine”, la nivelul persoanelor, la nivelul celor credincioși al instituției Bisericii. Harul Duhului Sfânt, care-l face pe creștin participant la universalitatea lui Hristos, se păstrează în Biserică. În afara instituției Bisericii, persoana nu poate să dobândească și să păstreze harul Duhului Sfânt. Ba, mai mult, ca instituția bisericească să ajute persoana umană, ca să păstreze harul, trebuie să rămână ea însăși în ceea ce constituie baza sa charismatică. Atunci când Biserica părăsește acest fundament charismatic și se secularizează, este normal să abandoneze și mădularele sale, aruncându-le în secularizare. În același timp, chiar instituția bisericească pierde conținutul său duhovnicesc și foarte ușor poate să decadă la nivelul unei instituții cuprinse de fenomenul globalizării.

Edificarea acestei universalități creștine în interiorul lumii se realizează cu răsturnarea piramidei ființei comunitare și mișcarea spre vârful piramidei răsturnate, unde se află Hristos: „Știți că ocârmuitorii neamurilor domnesc peste ele și cei mari le stăpânesc. Nu tot așa va fi între voi, ci care între voi va vrea să fie mare să fie slujitorul vostru. Și care între voi va vrea să fie întâiul să vă fie vouă slugă” (Matei 20, 25-27).

Prevăzând că dacă persoana umană nu va lupta împotriva globalizării, atunci acest sistem impersonal va distruge viața personală și comunitară, fiind, astfel, desființată comunitatea omenească reală și concretă; Mantzaridis își afirmă credința că o societate mondială „nu se construiește pe omogenizarea oamenilor, ci prin înălțarea lor la demnitatea persoanei” și animate de un duh universal.

Moldova poate să aducă o contribuție proprie, care vine din tradiția ortodoxă, anume ideea că individul devine persoană numai în comuniune de

persoane, care, la rândul ei, nu distruge originea individului. Înainte de a intra în comuniune, două persoane se întreabă reciproc: De unde ești? Cine ești? Fiecare persoană se referă la originea ei, la genealogia sa, care se află în afara ei. O persoană nu poate intra în comuniune decât în fața altei persoane. Ea nu este propria ei origine, cum a crezut Adam, care a vrut să devină el însuși originea creației. Omul nu este deci o ipostază autonomă a naturii (Există pentru aceasta o analogie în teologia trinitară: persoanele-ipostasurile se definesc în raport cu originea lor comună, în temeni de nenaștere (Tata), naștere (Fiul), purcedere (Duhul Sfânt).

Ortodoxia în general, inclusiv cea din Republica Moldova, poate să aducă Europei un fel de ușurare intelectuală prin aceea că Dumnezeu nu este izolat în ceruri, indiferent de lume, nici nu se pierde în creație (pantheism).

Creștinismul este de o vitalitate artistică remarcabilă. În primul rând, pentru că tradiția orală este păstrată ca o mare sursă de inspirație. Biserica a avut rol istoric aici, deoarece n-a distrus folclorul religios (colindele, bocetele) și basmele, nici n-a uitat de poeziile și cântările "laice". În al doilea rând, pentru că actul religios este un act integral, adică trupul uman, cu toate simțurile și emoțiile lui, participă la acesta. Trupul uman este chemat spre transfigurare.

La cetățenii Republicii Moldova, identitatea spirituală s-a format în cadrul unui ritual comunitar, public, care exprimă sensibilitatea și fantezia unei comunități, simțul ei artistic. Ritualul este sufletul colectiv: Cuvântul lui Dumnezeu se proclamă cu voce tare în mijlocul poporului, Evanghelia este purtată în procesiune în fața poporului. Tot satul petrece la cununia tinerilor, tot satul petrece pe cel răposat la cimitir.

Tot aici trebuie menționat că la ortodocși, liturgia este un act de libertate și de comuniune. Cel mai important lucru pe care îl putem învăța este acela că întreaga credință, mai ales în expresia ei liturgică, n-are nevoie să fie protejată sau asistată de politicieni și de stat. Credincioșii au nevoie de libertate ca să se expună și să se manifeste, libertate pe care au găsit-o în Liturghie.

Portretul Ortodoxiei din Moldova ar fi incomplet fără fața lui monastică, fără spiritualitatea unificării cu Dumnezeu în rugăciune, fără experiența vieții în comun ca ospitalitate, fără disciplina "uceniciei". Unificarea mistică, ucenicia comuniunii ecleziale, ospitalitate umană! Într-adevăr, mănăstirea este o "școală", cu "arta" ei proprie: colocviul dintre călugăr-ucenic, maică-ucenică; mănăstirea e o chinovie, cu tehnica ei comunitară: părinte-frate;

maică-soră. Această disciplină a sfințeniei se reflectă în ospitalitatea oferită celor "din lume".

În ultima vreme, orientarea principală a Bisericii din Republica Moldova a fost "apostolatul social". Conceptul poate fi criticat, dar orizontul misiunii sociale a Bisericii nu trebuie să fie abandonat. În fond, este vorba de a transforma spiritualitatea într-un fapt de societate. Ortodoxia din Republica Moldova poate arăta că mecanismul eticii sociale este Liturghia, momentul unde întâlnim totul: nașterea și moartea, iadul și raiul, bucuria și necazul, iertarea și rugăciunea, compasiunea și comuniunea. O etică socială liturgică, care pune pe Hristos la îndemâna tuturor, mai ales a celor săraci și marginalizați, un Hristos care își dă viața altora! A da pâinea ta altora, a da viața ta altora, așa cum Hristos se dă prin Euharistie tuturor, pentru a edifica "comuniunea sfinților".

Participarea la procesul de integrare europeană este foarte importantă. În rândul confesiunilor creștine din Republica Moldova, unele exclusiv individualiste, altele cumplit autoritare, Ortodoxia este un spațiu de echilibru, de comuniune și de sărbătoare. Ortodoxia din țara noastră suferă mult din cauza acelora care acceptă să fie descrisă ca fiind antioccidentală și puțin deschisă față de ecumenism.

Clasa conservatorilor consideră ecumenismul ca un front secundar și se focalizează asupra prozelitismului sectar, uneori în mod inconsecvent, fără să observe că problema misionară nu se află în afară, în ceea ce fac alții, ci înăuntrul Bisericii, în ceea ce nu fac misionarii ei. Ar fi necesar ca preoții și episcopii să iasă un pic din rutina pragmatică parohială și să reflecte asupra proiectelor și acțiunilor ecumenice pe plan național și european.

Putem aminti și o problemă de structură a noilor organisme europene. Europa actuală nu poate fi imaginată nici ca un model monarhic, nici ca unul republican sau federalist, spunea un gânditor apusean. Este nevoie de o schimbare a mentalităților proprii atât a indivizilor, cât și a popoarelor, pentru ca noua entitate politică europeană să devină o realitate. Caracteristicile europene pe care le cunoaștem interzic ca Europa să acționeze ca un singur om sau ca un stat centralizat, adică să se comporte pe scena internațională cu aceeași relativă univocitate. Identitatea europeană este făcută din tensiuni interne puternice, dintr-un echilibru fragil între aspirațiile economice și cele culturale. Acești parametri evoluează simultan și cu viteze diferite și ar fi iluzoriu să se creadă că o putere centrală ar putea să le stăpânească în vederea adoptării de decizii umane. Nimic nu este mai opus unei puteri centralizate decât teologia ortodoxă, care a rămas credincioasă

structurii Bisericii universale din primul mileniu, ca structură sinodală, conciliară sau sobornicească după chipul Sfintei Treimi, care ține să afirme atât identitatea specifică fiecărui neam, cât și legătura comuniunii dintre ele. Mai precis, din punct de vedere ortodox, universalul nu este dat deasupra localului în mod centralist, nici nu este dat de sub local, federalist, ci este dat prin local ca să-l țină în legătura comuniunii reciproce și să contribuie, prin specificul lui etnic, la îmbogățirea reciprocă a tuturor.

Experiența Republicii Moldova denotă că a-ți cunoaște ori a-ți re-cunoaște identitatea spirituală nu te împiedică, ci te deschide spre integrare în universal, te ajută să catalizezi direcțiile creative ale diverselor culturi și să trăiești fără complexe sau prejudecăți într-o dimensiune multiculturală. Cu alte cuvinte, să gândești universal, dar să trăiești moral. Iar fidelitatea (fără a se confunda cu încăpățânarea în teorii sau idei) e o calitate exclusiv morală.

Totodată, aș sublinia aici convingerea mea personală că procesul de unificare europeană poate fi deplin numai prin îmbogățire spirituală, atât la nivel local, cât și continental și, considerăm, că, păstrându-ne identitatea spirituală proprie, modelată în decursul istoriei, alături de celelalte țări europe-

ne, contribuția Republicii Moldova va mări valoarea tezaurului spiritual și cultural european.

În ceea ce ne privește, ne identificăm cu această concepere a raportării și contribuției țării noastre la procesul de integrare europeană.

În acest context, doresc să amintesc cuvintele unui mare diplomat și om politic, de la a cărui naștere am aniversat de curând împlinirea a 120 de ani - Nicolae Titulescu. În cursul unei întâlniri, în anul 1936, cu nunțul apostolic la București, Valerio Valeri, Nicolae Titulescu afirma: Eu sunt un credincios. Aparțin Bisericii Ortodoxe Autocefale Române și intenționez să nu mă îndepărtez vreodată de la doctrina și disciplina sa. Dar de câte ori nu am experimentat în discuțiile cu Excelența Voastră că, plecând fiecare de la lumina pe care credința a aprins-o în noi, ajungem la o comuniune absolută de sentimente, datorată faptului că, dincolo de contingent, există ceva deasupra tuturor celorlalte lucruri și care ne apropie foarte mult de unitatea religiei lui Hristos”.

Regăsesc în aceste cuvinte aplecarea către spiritul de armonie interconfesională și frăție creștină, care trebuie să ne ghideze în eforturile noastre de integrare europeană.

